

"DET BIBELSKE HJEMLAND" – DET GAMLE TESTAMEN- TE OG JØDERNES HISTORISKE RET TIL PALÆSTINA

1. Det historiske argument

Jøderne var de første okkupanter af Palæstina, der bragte civilisation til landet. De slog rod i det og styrede det i en periode, der var uendelig længere end for nogen af dets utallige efterfølgende herskere. Under denne periode oprettede de i landet deres egen stat, den eneste indfødte stat, som Palæstina nogensinde har haft. De udviklede det politisk, økonomisk og kulturelt. I løbet af denne udvikling og under landets indflydelse voksede de til en nation af distinkt karakter.¹

Dette citat er hentet fra en pjece, der blev udgivet af *Jewish Agency for Palestine* (jødernes officielle repræsentation under det britiske mandat i Palæstina fra 1917 til 1948) i 1946, og som skulle være en officiel rapport til de engelske mandatmyndigheder, hvori jødernes krav på Palæstina skulle begrundes. I virkeligheden er der tale om en helt konsekvent anvendelse af Det gamle Testaments skildring af Israels historie i en sækulariseret politisk diskussion i det 20. årh.

Det er her hensigten at undersøge, om der er tale om en adækvat udnyttelse af informationerne i det Gamle Testamente eller en i videnskabelig (og det vil sige i *historisk*) henseende vildledende argumentation. Der er ingen tvivl om, at det moderne Israel udnytter Det gamle Testamente som et væsentligt led i statens selvlegitimation, hvilket skal illustreres med yderligere en række eksempler, der bl.a. er hentet fra "halvofficielle" publikationer i lighed med den allerede anførte. Det skal indskydes, at de her fremtrukne synspunkter ikke er repræsentative for alle kredse i det moderne Israel, idet de i religiøs henseende mere konservative dele af befolkningen næppe vil nøjes med denne form for argumentation. De efterfølgende citater er imidlertid i høj grad repræsentative for holdningen hos skaberne af den moderne israelske stat og hos disses sympatisører og arvinger (der fortrinsvis findes inden for det israelske arbejderpartis rækker).

Det næste eksempel er imidlertid ikke et litterært citat, men en række kort over det historiske Israel, udgivet af forlaget *Carta* i Jerusalem i 1974.² Pamfletten rummer ud over en mindre indledning en sektion med et kortmateriale, der viser Israels grænser i kongetiden, i eftereksilsk tid, i hellenistisk-romersk tid og op gennem tiden til nutiden. Dette er i og for sig ikke problematisk, selv om en eller anden måske kunne komme til at tænke på, at der også i nyere europæisk historie findes paralleller til en sådan fremgangsmåde, som er mindre behagelige at bringe i erindring.³ Det, der imidlertid får den informerede læser til at stille spørgsmål til intentioner bag udgivelsen af denne brochure, er det kort, der viser Israels grænser i kongetiden, det vil sige mellem år 1000 og 587 f.Kr., idet det i realiteten er et kort over Davidsrigets grænser, der er udmålt efter det optimalt mulige. Det kort, der aftrykkes, medregner til det israelitiske rige hele det vestlige Syrien, al det opdyrkelige land i kongeriget Jordan, desuden den sydlige del af Libanon op til Tyrus, samt Sinaj ned til en linje fra El Arish i nordvest til Eilat i sydøst. Dette kort bliver derefter benyttet som udgangspunkt for en diskussion om Israels muligheder for at opnå "sikre" grænser, uanset at det nævnte kort viser et rige, der kun bestod i ca. 40 år (under en del af Davids og Salomos regeringstid i det 10. årh. f.Kr.) og sandsynligvis aldrig nåede dette omfang, men som i hvert fald i løbet af én generation smuldrede bort og skrumpede ind til et territorium af Jyllands størrelse, oven i købet opsplittet mellem to stater, Israel og Juda.⁴

I indledningen til samme pamflet findes følgende korte beskrivelse af Israels historiske placering i Mellemøsten:

Israels historie i Mellemøsten går tilbage til fremkomsten af den nedskrevne historie. Det er det eneste land i regionen, hvis folk lever i det samme område, taler det samme sprog og opretholder traditioner og erindringer, der er tretusinde år gamle. Det er kun under jødisk herredømme og jødisk suverænitæt, at det pågældende område opretholdt dets særkende eller endda dets egen geografiske helhed. Det blev erobret og generobret ikke mindre end fjorten gange i løbet af tretten århundreder, dog betød ingen erobring – bortset fra korsfarernes kort-

varige og eneste undtagelse – andet end, at landet blev administreret udefra . . . Gennem denne periode (fra 135 eft.Kr. til 1948) og selv på trods af tvungen adspredelse opretholdt det jødiske samfund dets tilstedeværelse i landet, mens jøder spredt udenlands opretholdt en ubrudt forbindelse med deres hjemland gennem generationer, idet de bad for dets løskøbelse og fejrede dets årstider, huskede dets kort og geografiske karakter. Landet som en særlig helhed går således tilbage til bibelsk tid.

Dette citat skal ikke stå alene, men i det følgende skal enkelte tilfældigt valgte, men alligevel oplysende eksempler på denne argumentationsmåde, citeres. Det første er hentet fra en pjece, som er udgivet af den israelske ambassade i København, "*Den arabiske israelske konflikt*".⁵ Skriftet er anonymt, men er tilsyneladende skrevet af den tidligere israelske udenrigsminister, Abba Eban. I dette tales der i kapitlet, "Hvis er landet?", om det israelske (sic!) styre fra 1447-587 f.Kr. og om israelsk selvstyre under fremmed herredømme i henholdsvis perioderne 540-163 f.Kr. og fra 37 f.Kr.-637 eft.Kr., afbrudt af jødisk uafhængighed fra 163 til 37 f.Kr. Kommentaren hertil lyder:

Som det fremgår heraf, var Palæstina ikke på noget tidspunkt i historisk tid regeret af *Palæstinas arabere*. De forskellige kalifaters styre – der var et fremmed muhammedansk styre – strakte sig over et tidsrum på 435 år, jødisk styre i Palæstina på ca. 2000 år. Områdets befolkning bestod af de erobrende soldater og deres slaver. Først under den arabiske erobring af området blev denne etnisk uensartede befolkning tvunget til at antage Islams tro og det arabiske sprog – eller dø ved sværdet. Jøderne er i realiteten de eneste overlevende fra Palæstinas oprindelige befolkning, som har bevaret ubrudt tilknytning til landet i hele den historiske tid.⁶

Det sidste eksempel er hentet fra Arne Melchior's bidrag til et hæfte, som han har udgivet sammen med Svend Holm-Nielsen.⁷ Under overskriften, "Den bibelske ret" skriver Melchior:

Spørgsmålet om retten til Israel/Palæstinas jord må ses i historisk (herunder også bibelhistorisk) samt i folkeretslig betydning. Tilfældet Israel savner sidestykke i menneskenes historie . . . I ca. 1300 år op til det andet tempels ødelæggelse (år 70 eft.Kr.) fandtes i Palæstina jø-

disk statsdannelse, jødiske konger og profeter . . . Derefter blev majoriteten af statsfolket forjaget. Dog forblev der en jødisk befolkning, og i visse byer og distrikter har der stedse været en jødisk majoritet.⁸

Sammenlign også i samme kapitel:

Dog har ingen præget landet som *folket*, det israelske folk . . .⁹

Næste kapitel i Melchiors afsnit gentager så myten om "det tomme land", det vil sige, at Palæstina skulle have ligget øde hen, indtil den jødiske indvandring indledtes for 100 år siden, hvilket må sammenlignes med, at *Baedeker* fra 1891 skulle anslå at Palæstinas befolkningstal var 650.000 mennesker, hvoraf kun en ubetydelig minoritet var nyindvandrede jøder.¹⁰

2. Det sekulariserede og det religiøse niveau

Det ville være let at finde talrige tilsvarende udtalelser og argumenter i andre kilder. Det skal der ikke bruges mere plads på her, heller ikke på, at der har været små tendenser til en svækkelse af enkelte doktriner i proisraelske indlæg, som når Peter Goldman i en skrivelse, der er udgivet af *Samvirket Danmark – Israel*, nu kalder Palæstina før den jødiske *alija* (indvandring i moderne tid) for *halvtomt* i stedet for tomt, og også i samme skrift regner den jødiske tilstedeværelse i landet fra det 13. årh. f.Kr.¹¹ Ej heller skal der bruges plads på at tilbagevise fremstillingen i disse citater af Palæstinas historie i den efterjødiske tid, det vil sige, efter at romerne forviste jøderne fra *Ælia Capitolina* (ikke engang navnet Jerusalem ville romerne bevare) i 135 eft.Kr., og i den arabiske tid efter erobringen af Palæstina i 637 eft.Kr. Selvfølgelig var der store jødiske menigheder i landet i hele den efterfølgende tid i hvert fald indtil korsfarertiden i middelalderen (hvor de kristne vesterlændinge med lige stor fornøjelse slagtede såvel jøder som muslimer, f.eks. ved indtagelsen af Jerusalem i 1091 eft.Kr.),¹² og deraf følger, at araberne naturligvis ikke udslattede den tidligere befolkning, ifald den ikke omvendte sig, men forblev dels jødisk, dels kristen, eftersom disse religioner blev respekteret af muslimerne som bogreligioner (sammen med islam).¹³

Derimod må vi spørge om hvilket niveau denne argumentation befinder sig på? Tager den hensyn til, at det gammeltestamentlige historiesyn så at sige søger en teologisk dokumentation for sin påstand om Israels legitime krav på Palæstina, eller ser den bort fra denne grundlæggende bestanddel af den gammeltestamentlige opfattelse af historien? Det er let at se, at den anførte argumentation helt holdes på et sekulært niveau. Der findes i disse småskrifter ingen hentydninger til, at retten til at bo i Kana'ans land skulle hænge sammen med, at denne landstrimmel blev skænket Israels folk af dets Gud, inden Israel fysisk indfandt sig på den palæstinensiske arena. Det vil sige, at en historie, der i den gammeltestamentlige sammenhæng først og fremmest tolkes religiøst, kan i en moderne israelsk sekulariseret politisk agitation indgå aldeles blottet for dens religiøse tyding, og man søger ud fra højst et par århundreders politisk selvstændighed, der ligger næsten 3000 år tilbage, at skabe en legitimation for en moderne stats indplantning i et fremmed område. Når der i det følgende ses bort fra det religiøse eller teologiske indhold af den gammeltestamentlige legitimation, er det i virkeligheden helt i overensstemmelse med den israelske argumentationsform, idet denne og kredsene bag de ovenanførte citater, som stammer fra veluddannede europæisk orienterede jøder, udmærket ved, at Gud er en vanskelig brik at spille med i en debat, der befinder sig på et angiveligt *historisk*, det vil sige videnskabeligt, grundlag. Naturligvis findes der også ikke helt fåtallige kredse i Israel, der er overbeviste om, at den teologiske begrundelse for retten til landet er den væsentligste. Tilsvarende kredse findes desuden i ethvert moderne kristent samfund specielt i konservative bibeltro eller "fundamentalistiske" miljøer.

Min tese er imidlertid, at de debattører, der har benyttet sig af "sekulariserede" (det vil sige den guddommelige sanktion er fortiet) argumenter, i deres anvendelse af Det gamle Testamente er fundamentalister på en måde, der principielt ikke adskiller sig fra den, der følges af de ovennævnte konservative religiøse kredse. De er — om man kan sige det således — *nationalt*

fundamentalistiske, fordi de, uanset at de ikke vedkender sig den gammeltestamentlige religiøse tydning af begivenhederne, opfatter de i Det gamle Testamente omtalte begivenheder som historiske fakta. Det gamle Testaments værdi som historisk kilde accepteres uden spørgsmålstejn. Det vil sige, at fortællingerne om Abraham og Jakob, for at tage patriarkerne som et eksempel, åbenbart indgår i de sekulariserede israelske debattørers (og oftest også historikers og bibelforskeres) bevidsthed på linje med oplysninger, der vedrører de israelitiske kongers historie eller historien efter det babylonske eksil helt frem til Jerusalems ødelæggelse i 70 eft.Kr., og til syvende og sidst på linje med informationer, der vedrører den moderne historie.

3. Den gammeltestamentlige historiske overlevering

Spørgsmålet er imidlertid, om dette er en legitim måde at arbejde med et oldtidsskrift som Det gamle Testamente, det vil sige, kan man overhovedet forvente, at Det gamle Testamente vil leve op til det i europæisk tradition udviklede videnskabelige sandhedskriterium (som også i en populariseret form er blevet menigmands sandhedskriterium), der enten opfatter en ting, et forhold, et videnskabeligt objekt, et argument, etc., som sandt eller falsk. Spørgsmålet er sagt med andre ord, om de historiske beretninger i det gamle Testamente nogensinde har været skrevet med dette sandhedskriterium for øje, at Israels krav på Palæstina i objektiv henseende er sandt. Der er al mulig grund til at tvivle derpå, ikke mindst i en tidsalder, som efterhånden også rejser alvorlig tvivl om værdien af vort eget sandhedsideal. Det er meget vel situationen, at forfatterne til de historiske beretninger i Det gamle Testamente opfattede disse som sande, fordi de er guddommeligt sanktionerede, ikke fordi de nogensinde har fundet sted, som de er skildrede. Forestillingen om at skrive objektiv eller "sand" historie lå dem i virkeligheden nok temmeligt fjernt.¹⁴

Dette er i første omgang et postulat. Det er derfor nødvendigt at supplere dette med en redegørelse dels for karakteren af den historiske overlevering i Det gamle Testamente dels for den

moderne videnskabelige (og det vil i vor civilisation – endnu – sige den *legitime* eller "sande") opfattelse af tidspunktet for samlingen og nedskrivningen af denne historiske tradition. Tager man for eksempel fortællingerne om dommeren Gideon i *Dom* 6-8, er der i dag i videnskabelige kredse ingen tvivl om, at de indgår som dele af et sammenhængende historieværk, der fandt sin endelige form ned mod midten af det 1. årt. f.Kr.¹⁵ Fortællingerne selv skulle derimod angiveligt vedrøre begivenheder, der indtraf i det 12. eller eventuelt i det 11. årh. f.Kr., det vil sige et halvt årtusinde før nedskriften i den endelige form. Hvormange lag, hvormange overleveringstrin, hvor lang en eventuel mundtlig tradition har været, ved vi ikke, og kan vi kun i ringe grad slutte os til gennem indgående videnskabelige analyser af fortællingerne om Gideon. En sådan analyse vil dog hurtigt afsløre, at i hvert fald to oprindeligt selvstændige skikkelser, Gideon og Jerubba'al, er blevet blandet sammen, men på en sådan måde, at det i dag er umuligt med sikkerhed at afgøre hvilke traditioner, der hører til hvem. Yderligere er i Det gamle Testamente, for at gøre det hele endnu mere broget, en fortælling om en helt tredje person, Abimelek (*Dom* 9), blevet knyttet til komplekset af Gideon-Jerubba'altraditioner, og Abimelek er derved blevet til en søn af Gideon.¹⁶ Vender man sig til patriarkfortællingerne, så er forholdene de samme, eller måske endnu mere usikre, fordi tidsrummet mellem "begivenhederne" og nedfældelsen af fortællingerne om dem kan være endnu længere – hvis man skal følge den bibelske kronologi mindst 1000 år, andre vil hævde, at disse fortællinger afspejler forhold, der er samtidige med f.eks. Gideon.¹⁷

Mange andre eksempler kunne nævnes, der viser, at det er særdeles vanskeligt og i virkeligheden naivt at tage en bibelsk fortælling for dens pålydende værdi. Det kan være overleveringen i forbindelse med et rent historisk problemkompleks som spørgsmålet om den såkaldte israelitiske "indvandring", som i historisk henseende måske er et *fata morgana* og i hvert fald ikke har haft den form, som Det gamle Testamente forestiller sig,¹⁸ eller sågar en regelret historisk kilde som overleveringen

om David, hvor man umiddelbart skulle tro, at vi stod over for en historisk kilde, men hvor begge de større fortællerværker om David, *Historien om Davids vej til tronen* samt *Tronfølgehistorien*, ved et nærmere eftersyn viser sig at være politiske programskrifter med klare propagandistiske intentioner, hvilket betyder, at heller ikke de uden videre kan benyttes som det sidste ord om Israels første konge.¹⁹

Hvad ville dette svare til i dag? For den sidstnævnte type kilders vedkommende burde vi i virkeligheden føle os på velkendt grund, fordi den form for propaganda er så almindelig også i vor egen samtid (og har været det til enhver tid), for den førstnævnte types (dommerfortællinger og patriarkoverlevering) vedkommende er det sværere at pege på paralleller, fordi vi i dag er helt anderledes bundet af skriftligt nedfældede kilder fra det øjeblik, en begivenhed har fundet sted. En analogi til patriarkfortællingerne kunne være overleveringen om Lejrekongerne eller om skjoldungerne, hvor næppe nogen seriøs historiker i dag ville acceptere, at der blev sat lighedstegn mellem disse fortællinger og historiske begivenheder. Vi kan imidlertid også illustrere de problemer, som forskeren står overfor i forbindelse med de bibelske tekster, ved at anføre et *fiktivt* eksempel på en folkelig, det vil sige mundtlig tradition. Tog man f.eks. en sådan overlevering, der angik krigen i 1864 mellem Prøjsen og Danmark, og havde man ikke andre kilder at bygge på end sådanne mundtlige fortællinger, hvad ville vi da erfare om disse begivenheder? Der kunne være tale om, at vi fra en gammel bedstefader har hørt en fortælling om, at hans fader eller bedstefader deltog i et slag mod "tydsken" her eller der. Eller vi ville måske høre fra en gammel morlil, at hendes faders eller bedstefaders gård blev plyndret og brændt ned til grunden af de grumme prøjsere. Vi ville således sandsynligvis have en mosaik af enkeltfortællinger, som det dels ville være mere end vanskeligt at fastslå rigtigheden af, dels ville være af en særdeles heterogen karakter, forskellig fra egn til egn og fra miljø til miljø. Vi skulle ud fra dem stykke et billede af krigen sammen. Det kunne vi i nogen grad regne med at slippe godt fra, fordi vi skulle

være trænedede til at analysere vore kilder kritisk. På den anden side kunne det tænkes, at de "folkkelige" (det vil sige uvidenskabelige) overleveringer om krigen i 1864 allerede forelå samlet i en ligeså uvidenskabelig og måske mundtligt traderet fortælling eller fortællekreds, på grundlag af hvilken den moderne historiker skulle kunne nå til en historisk rekonstruktion af begivenhederne. En sådan videnskabelig analyse ville måske afsløre, at den folkelige fortælling havde sammenblandet forskellige begivenheder i det 19. årh., specielt krigen i 1864 med Treårskrigen 1848-51, hvilket ikke ville være så mærkeligt, eftersom begge krige faldt inden for den samme generation. Således kunne enkeltoverleveringer, der angiveligt skulle angå året 1864 (f.eks. fortællinger om tyske plyndringer i Jylland), i virkeligheden vedrøre året 1849, hvor forholdene i nogen grad var de samme.

Det ville derfor være naivt og i videnskabelig henseende uheldigt at tage denne overlevering for dens pålydende værdi. Det er der reelt ingen grund til at diskutere yderligere. Det er imidlertid nøjagtigt den situation, man står overfor i Det gamle Testamente.²⁰ Selvfølgelig er vanskelighederne her betydeligere, fordi de enkelte fortællinger og fortællekredse er overleveret over en meget længere periode med det resultat, at erindringen naturligvis må være langt mere upræcis. Det betyder, at da de blev samlet, er der ikke nogen som helst grund til at tro, at man havde en klar forestilling om den periode, som man ville skildre ved at sammenstykke de forskellige sagn, eller rettere man havde måske netop visse ideer om den periode, men det er langt fra på forhånd givet, at disse ideer havde noget med virkeligheden at gøre. Det betyder, at står vi f.eks. over for den gammeltestamentlige beretning om israeliternes erobring af Palæstina, er det ikke en autentisk kilde, der vedrører disse begivenheder, vi besidder, men en langt senere tids forestillinger om, hvorledes Israel kom til Palæstina. Det er den populære uvidenskabelige misforståelse, der identificerer tekstens udsagn med de bagved liggende begivenheder. Den videnskabelige forståelse af teksten har derimod traditionelt erkendt denne forskel på tidspunktet for hændelsesforløbet og nedfældelsen af fortællingen herom.

Den gammeltestamentlige videnskabsmand har derfor set det som sin opgave at brolægge tidsspændet mellem begivenhed og fortælling ved gennem en fremadskridende (og samtidigt tilbage-skridende) afdækning af lagene at nå tilbage til en "oprindelig" kilde, som så at sige er identisk med begivenheden ud fra hævdevundne positivistiske forestillinger om kilders værdi, som i dansk tradition blev knæsat af Christian Erslev.²¹ Denne opfattelse af kilderne er imidlertid ingeniørligt korrekt, hvilket den betydelige oldtidshistoriker, Eduard Meyer, allerede fastslog i begyndelsen af dette århundrede, hvor han kunne udtale følgende sarkastiske bemærkninger om den tilgrundliggende videnskabelige metode:

Forøvrigt regner jeg, nu som før, ethvert forsøg på at besvare de her opkastede spørgsmål eller endda efter den så højt værdsatte maner at omsætte de israelitiske sagn til historie for videnskabeligt forkert og indiskutabel. Sædvanligvis springer man uden overhovedet at gøre sig det eventyrlige i forehavendet bevidst hen over et halvt årtusinde og behandler de os overleverede fortællinger, uanset hvor unge de nu engang er, og efter at man rationalistisk har pudset dem op, som brugbare historiske kilder, ja, man finder i dem det urokkelige fundament for Israels nationalitet og religion.²²

Desværre har kun få gammeltestamentlige forskere lagt sig disse ord på sinde, for i virkeligheden er deres opgave håbløs. Vi har ingen chance for at nå andet end en tilnærmelsesvis løsning på spørgsmål, der vedrører Israels historie, og i ingen tilfælde vil en løsning, der baserer sig på den litterære overlevering i Det gamle Testamente, alene være tilstrækkelig, fordi vi ikke kan kontrollere de oplysninger, der findes heri f.eks. gennem andre tekster, fundet i Palæstina eller de omliggende lande (med ganske enkelte undtagelser). Det vil sige, at uanset hvilken "historisk" løsning, vi finder på et problem vedrørende Israels historie, er dette *vor* løsning, det vil sige den løsning, der passer forskeren bedst, er mest kongruent med hans gemyt, hans samtid og dennes bærende ideer. Den moderne israelske måde at anvende den gammeltestamentlige overlevering er derfor i videnskabelig henseende ukorrekt, fordi den naivt sætter et lighedstegn mel-

lem denne overlevering og begivenheder, der ”engang har fundet sted”. Den er på den anden side forståelig, fordi den er i overensstemmelse med de intentioner og bevæggrunde, der motiverer de israelske historikere til at beskæftige sig med Israels fortid. Det vil sige, vi står her tydeligvis over for en logisk cirkel: den israelske forsker accepterer den gammeltestamentlige fremstilling for dens pålydende værdi, fordi denne fremstilling legitimerer hans egen eksistens, det vil sige hans krav på gennem at være arving til det gamle Israel at have ret til at bo i en jødisk stat i Palæstina. Historikeren, der ikke står inden for denne tradition, men udenfor, kan arbejde anderledes frit med den gammeltestamentlige overlevering, netop fordi hans egen eksistens ikke trues af hans resultater. Det vil sige, for at citere den italienske oldtidsforsker Mario Liverani, han kan være ligeglad med, om hans undersøgelser udmunder i ét bestemt resultat eller i et andet, han er i denne henseende – i hvert fald i teorien – en *neutral* betragter (hvilket må holdes adskilt fra en *objektiv* betragter).²³

4. Baggrunden for historiesynets opkomst

Der resterer en opgave, der yderligere skal uddybe argumentet, at den jødiske sekulariserede anvendelse af Det gamle Testamente sagligt set er ukorrekt. Denne opgave består i at studere sammenhængen mellem opkomsten af den gammeltestamentlige historiske tradition og den periode, den opstod i, med henblik på at erkende hvilke behov i dens samtid, denne historiske tradition opfyldte. Forestillingen om den israelitiske indvandring i Palæstina kunne f.eks. skyldes mennesker, der var interesserede i at vise, at det Israel, de selv var en del af, allerede for mange århundreder siden udgjorde ét folk, én nation, og at det i hvert fald ikke havde noget til fælles med den del af den palæstinensiske befolkning, som ikke tilhørte Israel – idet man må huske på, at en sådan ikke israelitisk, palæstinensisk befolkning var betragtelig i landet gennem hele Israels historie. Det vil sige, der ligger nogle forestillinger bagved om det *racere* folk, som er blevet besmittet gennem sammenstødet med kulturlandet, og

som lutres gennem tilbageførelsen til ørkenen (eksilet), for renset at kunne vende tilbage og etablere den rene jødiske stat i det gamle land, en forestilling som — desværre — i høj grad er aktuel i vore dage.²⁴

Kan den gammeltestamentlige forestilling om folkets oprindelse ikke påvises at eksistere — i hvert fald som et generelt accepteret historiesyn — før på et særdeles sent tidspunkt i det israelitisk-jødiske folks historie, og det vil sige tidligst i slutningen af kongetiden, eller endnu senere, så betyder det, at der først har været tale om en national israelitisk bevidstgørelse på dette tidspunkt. Jeg behøver ikke at gøre min fremstilling af dette forløb særlig udførlig på dette sted. Dels vil jeg vende tilbage hertil i senere publikationer, hvori også dokumentationen for denne påstand vil blive præsenteret, dels har Heike Friis i en artikel fra 1975 søgt at skildre den tidsalder, i hvilken det gammeltestamentlige historiesyn udkrystalliserede sig.²⁵ Heike Friis går frem ad brede linjer, idet hun ikke bare sætter historieopfattelsen i Det gamle Testamente ind i en lokal palæstinensisk sammenhæng, men hun ser den som et udtryk for en generel tendens i samtiden, der ligesåvel markerer sig i den omliggende verden i Ægypten og i Mesopotamien. Overalt forsøgte man at forstå sin egen eksistens i lyset af det forgangne, at genfinde sig selv i sin supponerede fortid. Nogle har ligefrem kaldt perioden for en renæssancetid, men snarere var der tale om repristinatoriske tendenser, det vil sige, det var en museums-kultur, der ikke skabte nyt, men snarere førte til en fastlåsning af den levende tradition, der stivnede i riteoverholdelse, renhedsforskrifter, lovreligion, fremmedhad kombineret med tanken om det rene folk, alt sammen forestillinger, der går igen i den gammeltestamentlige opfattelse af det israelitiske folk.

I Juda rige efter Samarias fald i 722 f.Kr. spores denne museums-kultur i det efterfølgende århundrede, og måske findes der en sammenknytning mellem disse tendenser og forsøget på reformere den officielle statskult i Jerusalem under kong Josias i 623 f.Kr.²⁶ Som det fremgår også af beretningen i 2. Konge-

bog, var denne reforms succes begrænset, og dens forskrifter blev næppe fulgt i almindelighed i de resterende år inden babylonernes ødelæggelse af Jerusalem i 587 f.Kr. Ideologien, der muligvis lå bagved denne reform, men som i hvert fald sidenhen opfattedes som dens grundlag, vandt imidlertid frem under den statsløse periode, under det såkaldte babylonske eksil,²⁷ specielt i elitekredse og muligvis direkte influeret af tilsvarende bevægelser i omverdenen, for endelig i den eftereksilske tid at blive ført ud i praksis, f.eks. som det er markeret i *Ezras bog*.²⁸ Man plejer i videnskabelige sammenhænge at kalde denne ideologi for deuteronomistisk (opkaldt efter femte *Mosebog*, det vil sige *Deuteronomium*) og kredsen bag den for deuteronomisterne. Jeg skal ikke komme nærmere ind på den her, den er behandlet udførligere andre steder også i dansksprogede bidrag.²⁹ Kun er det vigtigt, at vi indser, at det deuteronomistiske historiesyn, som i *realiteten er det gammeltestamentlige historiesyn*, netop modsvarede de behov og de problemer, som denne kreds så sig stillet overfor: at skulle overleve som en "national" enhed i et hav af fremmede mennesker. Derved skabte den en ideologisk fremstilling af Israels historie, som siden blev det tømmer, den jødiske nationale bevidsthed byggedes op med, og som først i nutiden og endnu kun i videnskabelige kredse er ved at blive brudt ned igen eller rettere er ved at få anvist sin rette plads inden for, hvad man med føje kan kalde den israelitisk-jødiske idehistorie.

En ting må man imidlertid ikke overse, og her er jeg tilbage ved de indledende bemærkninger, at det deuteronomistiske historiesyn, inklusiv dettes opfattelse af Israels ret til landet, ikke kan tænkes uafhængigt af forestillingen om, at det var Israels Gud, der ledte historien, gav Israel adgang til Kana'ans land og garanterede Israels ret til at bo i landet. Man må dog heller ikke undlade at bemærke, at kredsen af deuteronomister i hvert fald i en periode under indtryk af begivenhederne i 587 f.Kr. og udlændigheden, som givet også må have ramt dele af denne bevægelse, ligeledes anså fordrivelsen fra det forjættede

land (det vil sige eksilet) som sanktioneret af Jahve, det vil sige som en straf, der ramte det frafaldne Israel.

5. Retten til Palæstina

Det er derfor forkert at benytte den deuteronomistiske (eller andre samtidige) forsøg på at legitimere Israels ret til Palæstina uden samtidigt også at inddrage kernen i legitimationen: den guddommelige sanktion. Man er nødt til at acceptere, at en legitimation uden en religiøs, det vil sige guddommelig sanktion, er ugyldig, og at en sekulariseret på Biblen byggende argumentation for besiddelsen af landet er meningsløs. Vil man derfor argumentere for jødernes ret til Palæstina, må man enten selv optræde som deuteronomist, med alt hvad dette indebærer, eller man må argumentere ud fra folkeretten, at jøderne har ret til Palæstina, så længe de fysisk er i stand til at forsvare deres territorium. Problemet er selvfølgelig, at den religiøse legitimation (den deuteronomistiske opfattelse) kun kan accepteres af dem, som vælger at tro på den, og den er ligegyldig for dem, der nægter at tro derpå, det vil sige illegitim. Den politiske begrundelse, det vil sige folkeretten, har derimod gyldighed på grund af et *fait accompli* (at jøderne fysisk har skabt en stat i Mellemøsten), men kun så længe dette *fait accompli* står ved magt. Jøderne har sagligt set *ingen historisk* ret til Palæstina. Hvis man vil gå ind på de gammeltestamentlige præmisser, kan man sige, at de har en *religiøs ret*, men de har intet krav på, at andre end de selv skal anerkende denne ret. Derimod kan man sige, at de gennem hele deres historie siden "fordrivelsen" fra landet har følt at have et emotionelt forhold (det vil sige "ret") til landet. Det er deres *egen selvlegitimation*. Om andre vil følge dem heri, er derimod de andres *frie valg*.

Noter

1. Oversat efter *The Historical Connection of the Jewish People with Palestine*, Tel Aviv 1946.
2. *Secure and Recognized Boundaries. Israel's Right to Live in Peace*

Within Defensible Frontiers. Elements in the Consideration of Israel's Position on the Question of Boundaries, Jerusalem 1974.

3. Man kommer umiddelbart til at tænke på Mussolinis opstilling på *Via degli Fori Imperiali* i Rom af en række kort, der viste Romerrigets udvikling i oldtiden og Mussolinis rige i 1930'erne som fortsættelsen hertil. Husker jeg ret mangler i dag kun det sidste kort.
4. Sml. f.eks. også kort nr. 6 i *Gyldendals Bibel-Atlas*, København 1961 (og senere udgaver).
5. København 1977.
6. *Den arabisk israelske konflikt*, 20-21.
7. Arne Melchior og Svend Holm-Nielsen, *Palæstina/Israel*, København 1978.
8. *Palæstina/Israel*, 35.
9. *Palæstina/Israel*, 37.
10. *Palæstina/Israel*, 38-41, cf. til Baedeker, L. Grollenberg, *Palæstinen-serne og staten Israel*, København 1980, 10.
11. P. Goldman, *Introduktion til konflikten i Mellemøsten*, SDI Forlag 1977, 4, cf. også 3.
12. Sml. hertil Steven Runciman, *A History of the Crusades*, I, Harmondsworth 1971, 281-287.
13. Sml. hertil Torben Christensen og Sven Göransson, *Kyrkohistoria*, I, Stockholm 1969, 218, se også Jes P. Asmussen, *Islam*, København 1981, 208.
14. Eduard Nielsen anfører en ganske instruktiv anekdote vedrørende den semitiske opfattelse af "sandhed": en samaritaner hævder, at Garizim er verdens højeste bjerg. Modparten benægter dette ved at pege på Ebal, der ligger over for Garizim, og som er højere; men samaritaneren fastholder sit argument, og han har, ud fra sine præmisser, ret, fordi Gud bor på Garizim. Altså må Garizim nå op i himmelen, og det er derfor det højeste bjerg. Denne dimension er stort set gået tabt i den moderne vesterlandske tankegang. Cf. hertil E. Nielsen, *Shechem*, København 1955, 48 n.1.
15. For at gøre en lang historie kort skal jeg i denne forbindelse nøjes med at henvise til fremstillingen i Benedikt Otzen, *Israeliterne i Palæstina*, 2. udg., København 1982, 25-28. Se også Svend Holm-Nielsen i *Biblen i kulturhistorisk lys*, 2, København 1968, 16-18.

Bibelske hjemland

16. Sml. til disse fortællinger Otzen, *Israeliterne*, 132-134.
17. Sml. hertil de i nyeste tid mest indflydelsesrige værker om patriarkerne, Th.L. Thompson, *The Historicity of the Patriarchal Narratives*, Berlin 1974, og J. Van Seters, *Abraham in History and Tradition*, New Haven 1975. Thompson fastslår, at patriarkernes miljø må være jernalderen, det vil sige perioden efter 1200 f.Kr. Van Seters daterer Abrahamoverleveringen til eksilets tid, det vil sige til efter 600 f.Kr.
18. Sml. til de traditionelle videnskabelige rekonstruktioner af indvandringen f.eks. E. Nielsen, *Grundrids af Israels historie*, 2. udg., København 1960, 36-54, og Otzen, *Israeliterne*, 75-95. Nyere synspunkter er refereret i N.P. Lemche, "Det revolutionære Israel", *DTT* 45, 1982, 16-39.
19. Til Davidsoverleveringen sml. J.H. Grøn bæk, *Die Geschichte vom Aufstieg Davids*, København 1971, og de historiske konklusioner på grundlag heraf i N.P. Lemche, "Davids vej til tronen", *DTT* 38, 1975, 241-263. Til tendenserne i Tronfølgehistorien cf. allerede den grundlæggende afhandling af L. Rost, "Die Überlieferung von der Thronnachfolge Davids" (1926), optrykt i sammes *Das kleine geschichtliche Credo und andere Studien zum Alten Testament*, Heidelberg 1965, 119-253.
20. Og for den sags skyld i Det ny Testamente. Cf. "Leben Jesu" forskningen og de ihærdige forsøg af liberalteologer på at genfinde den "historiske" Jesus i evangelieberetningerne, der har været uden større succes, og det på trods af, at fortællingerne om Jesus er nedskrevet kun 30 til 70 år efter "begivenheden"; cf. hertil forskningsoversigten i H. Leroy, *Jesus, Überlieferung und Deutung*, Darmstadt 1978, 1-48.
21. Cf. Christian Erslev, *Historisk Teknik*, København 1911, 2. udg. 1926, og det skønt Erslev unægtelig også så den i denne artikel fremhævede problemstilling, jvf. *Historisk Teknik*, 2. udg., 72.
22. E. Meyer, *Die Israeliten und ihre Nachbarstämme* (1906), optrykt i Darmstadt 1967, 50.
23. Sml. hertil M. Liverani, "Le 'origini' d'Israele progetto irrealizzabile di ricerca etnogenetica", *Rivista Biblica Italiana* 28, 1980, 10. Liverani er nok for tilbøjelig til at overvurdere vore muligheder for at være "neutrale iagttagere", men befinder sig i øvrigt på linje med nær-

- værende forfatter i sit syn på, hvad man legitimt kan læse ud af Det gamle Testamente.
24. Det er et af de tragiske paradokser, der knytter sig til den moderne jødiske stat, at den så klart baserer sin eksistens på de samme race-teorier, som nazisterne lagde til grund for deres forsøg på at udslætte jøderne, og som siden er blevet forkættet som i videnskabelig henseende det rene nonsens.
 25. Heike Friis, "Eksilet og den israelitiske historieopfattelse", *DTT* 38, 1975, 1-16.
 26. Se hertil f.eks. E. Nielsen, *Det gamle Israels religion*, 2. udg., København 1979, 36-39, Otzen, *Israeliterne*, 295-297, og en moderne oversigt hertil findes hos H.D. Preuss, *Deuteronomium*, Darmstadt 1982, 1-12.
 27. 587-538 f.Kr. Til åndslivet i denne periode cf. Otzen, *Israeliterne*, 306-311.
 28. Sml. *Ezra* 9-10: spørgsmålet om de blandede ægteskaber.
 29. Sml. n.27 ovenfor, cf. også Jette Dissings forskningsoversigt, "Deuteronomismens traditionsproblem", *DTT* 44, 1981, 145-165, samt indledningen hos Preuss, *Deuteronomium*, 1-74.

Summary – In Israel today it is customary to justify the claim to Palestine by referring to the Old Testament. Very often the argument is explicitly secular, i.e., it is based on the history of Israel as told by the Old Testament. On the other hand the Old Testament point of view which considers the possession of the land as a gift from God is ignored. The "historical" argument is, however, faulty since it derives from a gross misconception of the "historical" tradition in the Old Testament as history in the modern sense of the word. Therefore we may say that the Jews have no historical (i.e. "objective") right to Palestine, but a religious right, though this may only be shared by people brought up in the same religious tradition whether Jews or Christians.

Niels Peter Lemche
Lektor
Institut for Gammel Testamente
Aarhus Universitet